

سهم نظام مالیاتی در تحول اقتصاد کشور

یادداشت

امیر محمدی، کارشناس اقتصادی

در سال‌های اخیر، نظام مالی ایران شاهد تحوّل جدی در نحوه تأمین منابع مالی خود بوده است. تمرکز فزاینده دولت بر منابع درآمدی غیرنفتی، به‌ویژه مالیات، نشانه‌ای از این تغییر رویکرد ساختاری است.

در این میان، سازمان امور مالیاتی کشور به‌عنوان نهاد مجری و ناظر در حوزه مالیات، نقشی کلیدی در پیشبرد این تحول ایفا کرده است. تحلیل چرایی این تمرکز، بدون بررسی شرایط اقتصادی کلان کشور، ساختار بودجه‌ای دولت و تحولات فناوری و حکمرانی مالیاتی، ناقص خواهد بود.

در این متن تلاش می‌شود به‌صورت جامع، دلایل تمرکز دولت بر مالیات، دستاوردهای این مسیر و الزامات آینده بررسی شود.

کاهش ساختاری و مستمر درآمدهای نفتی

یکی از مهم‌ترین دلایل گرایش دولت به سمت درآمدهای مالیاتی، کاهش درآمدهای نفتی بوده است. طی یک دهه گذشته، تحریم‌های بین‌المللی، محدودیت‌های فروش و صادرات نفت، و نوسانات شدید قیمت جهانی انرژی، موجب کاهش محسوس درآمدهای ارزی دولت شده است.

پیش از این، بخش عمده‌ای از بودجه عمومی کشور از محل صادرات نفت خام تأمین می‌شد. اما در دهه اخیر، دولت‌ها ناچار شدند برای تأمین هزینه‌های جاری و عمرانی، به سمت منابع پایدارتر داخلی حرکت کنند. مالیات، به‌عنوان شفاف‌ترین و در عین حال عادلانه‌ترین ابزار تأمین مالی دولت‌ها، در این میان جایگاهی کلیدی یافته است.

فشارهای فزاینده بودجه‌ای و نیاز به منابع پایدار رشد مداوم هزینه‌های عمومی دولت، از جمله پرداخت حقوق کارکنان دولت، یارانه‌ها، بازپرداخت بدهی‌ها و اجرای پروژه‌های عمرانی، سبب شده است که فشار بر منابع مالی افزایش یابد.

به‌ویژه در شرایطی که بخش قابل‌توجهی از بودجه عمومی، صرف هزینه‌های اجتناب‌ناپذیر می‌شود، تأمین مالی این حجم از مخارج بدون تکیه بر درآمدهای پایدار داخلی امکان‌پذیر نیست. در این زمینه، سازمان امور مالیاتی کشور با هدف تحقق سهم حداقلی ۵۰ درصدی درآمدهای مالیاتی در تأمین بودجه، برنامه‌های گسترده‌ای را برای گسترش پایه‌های مالیاتی، مقابله با فرار مالیاتی و نوسازی نظام وصول مالیات طراحی و اجرا کرده است.

تلاش برای تحقق عدالت اقتصادی و اجتماعی

دولت بارها بر ضرورت تحقق عدالت اقتصادی تأکید کرده است. مالیات، به‌عنوان ابزاری که می‌تواند با شناسایی درآمدها و ثروت‌ها، شکاف طبقاتی را کاهش دهد، در قلب این برنامه عدالت‌محور قرار گرفته است.

از جمله اقدامات مهم سازمان امور مالیاتی در این راستا، می‌توان به طراحی مالیات بر عایدی سرمایه (CGT)، اجرای مالیات بر خانه‌ها و خودروهای لوکس و تدوین نظام مالیات بر مجموع درآمد (PIT) اشاره کرد. این اقدامات با هدف هدف‌گیری طبقات پردرآمد، شناسایی درآمدهای پنهان و کاستن از فشار مالیاتی بر طبقات متوسط و پایین، طراحی شده‌اند.

تقویت حاکمیت داده و گذار به حکمرانی هوشمند
تحقق نظام مالیاتی کارآمد، بدون دسترسی به داده‌های دقیق، به نتیجه نمی‌رسد. از این رو، یکی از محوری‌ترین سیاست‌های سازمان امور مالیاتی،

کارشناس اقتصادی مطرح کرد:

حسابرسی سیستمی، بهترین اقدام برای مقابله با فرار مالیاتی

هوشمندسازی نظام مالیاتی کشور مزیت‌های زیادی دارد که از آن جمله می‌توان به عادلانه‌تر شدن روندهای مالیاتی اشاره کرد. در این روش، مالیات‌ستانی بر اساس اطلاعات صورت می‌گیرد و اعتماد مؤدیان به نظام مالیاتی کشور افزایش می‌یابد. ۹۵ ثبت درصدی اظهارنامه بخش مالیات بر عملکرد به صورت سیستمی توسط مؤدیان قانون‌مدار نشان‌دهنده استقبال آنان از روندهای هوشمندسازی نظام مالیاتی کشور است و هر چقدر از روش‌های قدیمی و سنتی مالیات‌ستانی فاصله بگیریم، به نفع مؤدیان قانونمند است.

وی با اشاره به بهترین اقدام در راستای تحقق مقابله با فرار مالیاتی و اخذ مالیات از دانه‌درشت‌ها خاطرنشان کرد: بهترین اقدام در راستای تحقق مقابله با فرار مالیاتی، تقویت حسابرسی سیستمی و داده‌محوری در اخذ مالیات است. حسابرسی سیستمی برای بخش شفاف اقتصاد، منجر به قاعده‌مندی و پیش‌بینی‌پذیری اقتصاد می‌شود و در طرف مقابل منجر به شناسایی مؤدیان فعال در بخش‌های زیرزمینی و فراریان مالیاتی خواهد شد.

محمدرسل جعفرخانی کارشناس حوزه اقتصادی در رابطه با نظام مالیاتی کشورمان از مشکلاتی رنج می‌برد. طی سال‌های اخیر اصلاح آن با جدیت در دستور کار قرار گرفت. یکی از مهم‌ترین اصلاحات صورت گرفته در نظام مالیاتی کشور این است که توانستیم از روندهای سنتی و ممیزمحور برای رسیدگی به اظهارنامه‌ها فاصله بگیریم و به سمت تحقق هوشمندسازی نظام مالیاتی حرکت کنیم. طی سال گذشته اقدامات بسیار خوبی در این زمینه به اجرا گذاشته شد و حسابرسی بخش قابل توجهی از اظهارنامه‌ها به صورت سیستمی و هوشمند انجام شد. وی در ادامه با اشاره به گام بلند سازمان امور مالیاتی در راستای کاخ دخالت انسانی و حذف نقش میزبان مالیاتی در تعیین مالیات مؤدیان با تحقق حسابرسی سیستمی و داده‌محوری خاطرنشان کرد: طی سال گذشته علاوه بر این که حسابرسی‌ها به سمت هوشمندسازی پیش رفت و اجرای ماده ۱۶۹ و ۱۶۹ مکرر قانون مالیات‌های مستقیم انجام شد و کلید خورد. اجرای این مواد قانونی مورد بحث به افزایش هوشمندسازی نظام مالیاتی کشور منجر شد و دریافت مالیات را براساس آمار و ارقام به دنبال داشت. از همین رو نیز اجرای مواد ۱۶۹ و ۱۶۹ مکرر در دستور کار سازمان امور مالیاتی قرار گرفته است. تقویت حسابرسی سیستمی اظهارنامه‌های مالیاتی طی سال گذشته با جدیت در دستور کار بود به نحوی که حسابرسی بیش از ۷۰ درصد اظهارنامه اشخاص حقوقی و بیش از ۵۰ درصد اشخاص حقیقی به صورت سیستمی و هوشمند صورت گرفت. مؤدیان نیز ۹۵ درصد از اظهارنامه‌های بخش مالیات بر عملکرد را به صورت سیستمی ثبت کردند. به این ترتیب گام بلندی در راستای کاهش دخالت سلیقه انسانی و ممیزان مالیاتی در روندهای مالیات‌ستانی کشور برداشته شده است.

جعفرخانی کارشناس حوزه اقتصادی در رابطه با عدالت‌ها شدن روندهای مالیاتی با تکیه بر تقویت حسابرسی سیستمی اظهارنظر کرد: از طرف دیگر

حرکت به‌سوی حکمرانی مبتنی بر داده بوده است. راه‌اندازی سامانه مؤدیان، ایجاد پایگاه اطلاعات هویتی، مالی، بانکی، صنفی و ملکی مؤدیان، و اتصال به درگاه‌های هوشمند سایر دستگاه‌ها، زمینه‌ساز شناخت واقعی‌تر از اقتصاد کشور شده است. این اقدامات باعث شده است که سازمان امور مالیاتی از یک نهاد سنتی وصول‌کننده مالیات، به یک نهاد تحلیلگر و تنظیم‌گر مالی تبدیل شود که قادر است به کمک فناوری، الگوهای رفتاری مؤدیان را تحلیل و ریسک فرار مالیاتی را به حداقل برساند.

اصلاح ساختار اقتصادی با تکیه بر مالیات
برنامه‌های اصلاح ساختار اقتصادی کشور، بدون اصلاح سیاست‌های مالیاتی، ناتمام خواهد بود. برای نمونه، اجرای سیاست‌های مربوط به کاهش وابستگی بودجه به نفت، مقابله با فساد و توزیع عادلانه منابع، نیازمند سیستم مالیاتی منسجم و قدرتمند است.

در سال‌های اخیر، با هدایت سازمان امور مالیاتی، چند پایه مالیاتی جدید تعریف شده و اصلاحاتی در قوانین و فرآیندها ایجاد شده است. این اقدامات، با وجود موانع متعدد فرهنگی، سیاسی و فنی، نشان از عزم نظام برای اصلاح بنیادین ساختار مالی کشور دارد.

بازوی پنهان دولت برای اصلاحات بزرگ
افزایش تمرکز بر مالیات در اقتصاد ایران، فرصت‌های قابل‌توجهی را برای دولت و نظام حکمرانی اقتصادی فراهم کرده است. در وهله نخست، اتکای بیشتر به درآمدهای مالیاتی، امکان دستیابی به منابع پایدار و غیرمستکی به درآمدهای متغیر را فراهم می‌سازد؛ مسأله‌ای که می‌تواند نقش مهمی در تقویت تاب‌آوری مالی دولت ایفا کند. از سوی دیگر، استفاده از مالیات به عنوان ابزار سیاست‌گذاری، به دولت این امکان را می‌دهد

که رفتارهای اقتصادی را در راستای اهداف کلان هدایت کند؛ از جمله تشویق فعالیت‌های مولد، کنترل سوداگری و مقابله با فعالیت‌های غیررسمی و زیرزمینی. شفاف‌سازی گردش‌های مالی نیز از دیگر مزایای تمرکز بر مالیات به شمار می‌رود. با گسترش سامانه‌های مالیاتی و الزام به ثبت تراکنش‌ها، امکان رصد جریان‌های پولی فراهم می‌شود و مسیر برای مقابله با فرار مالیاتی، پولشویی و فساد اقتصادی هموارتر می‌شود.

در این میان، افزایش توان تنظیم‌گری دولت در بخش‌های اقتصادی، به‌ویژه در حوزه‌هایی مانند مسکن، طلا، ارز و خدمات حرفه‌ای، از دیگر پیامدهای مثبت این رویکرد است. نکته مهم دیگر، تأکید بر عدالت مالیاتی است. تمرکز بر مالیات، فرصتی برای بازتوزیع منطقی و عادلانه بار مالیاتی در جامعه ایجاد می‌کند؛ به‌ویژه از طریق شناسایی و برخورد با فرار مالیاتی گروه‌های پردرآمد و هدفمندسازی دریافت مالیات از اقشار مختلف.

یک کارشناس اقتصادی تأکید کرد

بهبود وضعیت اقتصادی با اجرای مالیات بر عایدی سرمایه

بیات حیدری، کارشناس مسائل اقتصادی در رابطه با لزوم رشد درآمدهای پایدار برای عبور از اقتصاد مبتنی بر فروش نفت اظهار کرد: دولت‌ها بنا به دلایل گوناگون، تفکر و شعارشان جداسازی بودجه از درآمد نفتی بودند اما در واقعیت کشور با با فروش منابع اداره می‌شود یا با مالیات و با نگاه داری. وی افزود: طبق این نظریات با توجه به مشکلات موجود ما باید به درآمدهای مالیاتی متکی شویم و در این شرایط این سوال مطرح می‌شود که مالیات مورد نظر از چه کسانی باید گرفته شود؟ پاسخ این است که از مردم در صورتی که ماهیت اخذ مالیات این است که از افراد دارای ثروت و سرمایه بالا گرفته شود.

این کارشناس اقتصادی گفت: دولت‌ها به جای این اقدام به سمت اخذ مالیات تورمی گرایش دارند. تفاوت این نوع مالیات با مالیات عادی این است که در حالت عادی، مالیات از افراد با درآمد بالا گرفته می‌شود اما در نوع تورمی، مالیات از طبقات متوسط گرفته می‌شود که ناپدیدکننده است. حیدری تصریح کرد: بخشی از درآمد دولت نیز به واسطه واگذاری دارایی‌ها و خصوصی سازی، از بین رفت در حالی که با درآمد آنها دیگر نیازی به راهکارهای دیگر نداشت.

وی ادامه داد: اگر ما به اندازه کشور چین از املاک مالیات می‌گرفت، مالیات می‌فرقتیم کشورمان اینقدر مشکل نداشت اما به اندازه کشورهای نو لیبرال هم مالیات نمی‌گیریم و در این شرایط که متوسل به گرفتن مالیات از مردم می‌شویم، نتیجه این می‌شود که بودجه نداریم.

این کارشناس اقتصادی خاطرنشان کرد: در شرایط تورمی موجود، این‌هایی که تسهیلات بانکی با بازپرداخت‌های پیشبینی شده شبیه این است که دارند سود بانکی دریافت می‌کنند. یعنی اینها در اصل با توجه به شرایط،

نوبه خود، حس مسئولیت‌پذیری اجتماعی را تقویت می‌کند. در نهایت، این طرح نه تنها به رفع محرومیت در مناطق کم‌برخوردار کمک می‌کند، بلکه الگویی موفق برای سایر بخش‌های اقتصادی کشور ارائه می‌دهد؛ الگویی که توسعه متوازن و پایدار را در مرکز توجه قرار می‌دهد.

محرومیت‌زدایی در برنامه‌های دولت است، بلکه تأثیر مستقیمی بر بهبود استانداردهای زندگی، افزایش انسجام اجتماعی و تقویت عدالت دارد. با اجرای طرح نشان‌دار کردن مالیات‌ها که یادگاری دولت شهید رئیسی است، مردم به صورت مستقیم در فرآیند توسعه کشور مشارکت می‌کنند و این امر به

توسعه زیرساخت های کشور با طرح نشان دار کردن مالیات

آموزشی و بهداشتی مشارکت می‌کنند. بر اساس داده‌های منتشر شده، علاوه بر پروژه‌های آموزشی و بهداشتی، ۱۸۷ پروژه راه‌سازی برای رفع نقاط حادثه‌خیز و ۹۰ پروژه روستایی مانند توسعه ایستگاه‌های برق و مخابرات نیز از محل مالیات‌های نشان‌دار تأمین مالی شده‌اند. این اقدامات نه تنها کیفیت زندگی در این مناطق را بهبود بخشیده، بلکه زمینه‌ساز رشد اقتصادی و کاهش مهاجرت از روستاها به شهرها شده است.

عدالت در توزیع منابع
یکی از دلایل اهمیت این طرح، شفافیت در هزینه‌کرد مالیات‌هاست. رابین رستمیان، کارشناس اقتصادی، معتقد است که این شفافیت نه تنها اعتماد عمومی را افزایش داده، بلکه به کاهش فرار مالیاتی نیز کمک کرده است. او می‌گوید: مردم وقتی ببینند مالیات پرداختی‌شان برای بهبود زیرساخت‌های آموزشی و بهداشتی در این مناطق محروم هزینه می‌شود، با رغبت بیشتری در این فرآیند مشارکت خواهند کرد. طرح نشان‌دار کردن مالیات‌ها با تمرکز بر مناطق کم‌برخوردار، فرصتی بی‌نظیر برای کاهش شکاف طبقاتی و توزیع عادلانه منابع در کشور ایجاد کرده است. این طرح نه تنها نشان‌دهنده اهمیت

و تکمیل بیمارستان را در سال جاری به سرانجام رسانده‌اند. حوزه حمل‌ونقل هم یکی دیگر از موارد مهم برای اقشار مردم است که نشان می‌دهد آنها تقاضای جدی برای اصلاح وضعیت جاده‌ها و توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقلی دارند.

مشارکت در رفع نیازهای مناطق محروم
عباس قدرتی زورام، عضو کمیسیون برنامه و بودجه مجلس، درباره اهمیت این طرح می‌گوید که مؤدیان با انتخاب پروژه‌های اولویت‌دار در مناطق محروم، اطمینان حاصل می‌کنند که مالیات پرداختی آن‌ها به طور مستقیم در جهت رفع نیازهای این مناطق صرف می‌شود. وی تأکید دارد که این رویکرد نه تنها احساس تعلق اجتماعی را در میان مردم افزایش داده، بلکه به توسعه متوازن در سراسر کشور نیز کمک شایانی کرده است. محمد سراج، عضو کمیسیون اجتماعی مجلس نیز بر نقش حیاتی این طرح در رفع نابرابری‌ها تأکید می‌کند. به گفته او، یکی از نکات برجسته این طرح، هدایت درآمدهای مالیاتی به سمت پروژه‌های عام‌المنفعه در مناطق کم‌برخوردار است. مؤدیان با هدایت مالیات‌های خود به سمت چنین پروژه‌هایی، در رفع معضلاتی چون کم‌آبی، ضعف زیرساخت‌های

طرح نشان‌دار کردن مالیات‌ها به یکی از ابزارهای اثرگذار برای کاهش محرومیت و بازتوزیع عادلانه منابع کشور تبدیل شده است. این طرح با ایجاد شفافیت در نحوه هزینه‌کرد مالیات‌ها و مشارکت مردم در تعیین محل مصرف آن‌ها، توانسته است مسیر جدیدی را برای توسعه متوازن و محرومیت‌زدایی در سراسر کشور باز کند.

یکی از اهداف اصلی این طرح، تخصیص مالیات‌ها به پروژه‌هایی است که نیاز فوری و حیاتی مناطق محروم را برطرف می‌کنند و البته این فوریت را خود مردم تشخیص می‌دهند.

بنا بر گفته سید محمدهادی سبحانیان، رئیس کل سازمان امور مالیاتی، اجرای این طرح در سال جاری منجر به تأمین مالی حدود ۲۰۰۰ پروژه شد. از جمله مهم‌ترین این پروژه‌ها می‌توان به ساخت و تجهیز ۳۲۴ مدرسه و ۳۶۴ پروژه آبرسانی اشاره کرد. این اقدامات به‌طور مستقیم زندگی مردم در استان‌های کم‌برخوردار را تحت تأثیر قرار داده و به بهبود شرایط زیستی و اجتماعی آن‌ها کمک کرده است.

یکی از حوزه‌هایی که توجه ویژه مؤدیان را جلب کرده، مسئله درمان و ساخت بیمارستان است. مردم با نظر مستقیم خودشان تأمین مالی ۲۰۳ پروژه ساخت